

Urszula Kaczmarek, Tomasz Kaczmarek

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Wydział Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej

UK: urszula.kaczmarek@amu.edu.pl, <https://orcid.org/0000-0002-5959-1154>

TK: tomasz.kaczmarek@amu.edu.pl, <https://orcid.org/0000-0001-5177-9374>

Geneza i przesłanki członkostwa małych miast w sieci Cittàslow. Przykłady z Niemiec, Włoch i Polski

Zarys treści: Artykuł odnosi się do kwestii przesłanek i genezy przyjęcia przez wybrane miasta europejskie ścieżki rozwoju w oparciu o założenia koncepcji slow city, a także zbadania, na ile członkostwo w sieci Cittàslow jest znane i akceptowane społecznie. Badania przeprowadzono w dwunastu miejscowościach w północnych Niemczech, w środkowych i południowych Włoszech i w kilku regionach Polski. Głównymi metodami były standaryzowane wywiady pogłębione z burmistrzami miast oraz ankiety wśród ich mieszkańców. Kulturowo-narodowy ogląd koncepcji Cittàslow ma szeroki zakres i może być pomocny dla oceny uniwersalności samej koncepcji i jej wdrażania. Przedstawiona w niniejszym artykule implementacja idei slow city w małych miastach opiera się na koncepcji nowego lokalizmu, w której ważnym elementem rozwoju jest podatność małych miast na innowacje, w tym innowacje społeczne pochodzące ze źródeł zewnętrznych (tu międzynarodowe stowarzyszenie – sieć małych miast).

Słowa kluczowe: małe miasta, nowy lokalizm, sieć Cittàslow, Włochy, Niemcy, Polska

Wprowadzenie. Cel i zakres badań

Małe miasta, choć stanowią znaczną część całkowitej populacji krajów i regionów, doświadczają stosunkowo niewielkiego zainteresowania naukowego. Jak zauważają Mayer i Knox (2010), badacze skupiają się bardziej na wpływie globalizacji, innowacji społecznych i zmian funkcjonalnych, przestrzennych i technologicznych w dużych miastach i regionach miejskich. Jednak w miarę jak skutki globalizacji w coraz większym stopniu odbijają się na małych miastach, pojawiły się koncepcje, których zadaniem jest zajęcie się potrzebami, wyzwaniem i możliwościami społeczności małomiasteczkowych. Często są one formułowane w kategoriach zrównoważonego rozwoju, z naciskiem na warunki i jakość życia. Spośród wielu modeli rozwoju miast, jakie zrodziły się w ostatnich latach, takich jak:

eco-city, smart city, green city, creative city, diverse city, compact city, resilient city itd. (ich przegląd m.in. zob. Rink, Haase 2018), do najbardziej interesujących zarówno poznawczo, jak i praktycznie należy koncepcja slow city (synonimicznie określana w literaturze jako koncepcja cittaslow). Idea rozwoju lokalnego slow city jako jedna z nielicznych doczekała się instytucjonalizacji i wypracowania zasad funkcjonowania jako sieć Cittàslow. Manifest Cittàslow formułuje bowiem główne zasady rozwoju lokalnego, nadając im uniwersalne znaczenie, takie jak m.in. (https://www.cittaslow.org/sites/default/files/content/news/files/1711/manifest_english.pdf):

- zrównoważony rozwój miast wykorzystujący miejscowe zasoby,
- poprawa jakości życia mieszkańców m.in. dzięki tworzeniu odpowiedniej infrastruktury miejskiej oraz miejsc odpoczynku i rekreacji,
- ochrona środowiska i promowanie postaw ekologicznych,
- dbałość o zabytkową tkankę miejską, odnowę i estetykę miast,
- upowszechnienie kultury gościnności poprzez zapewnienie bogatej oferty kulturalnej i rekreacyjnej,
- promowanie lokalnych produktów, rzemiosła oraz kuchni,
- usprawnianie pracy lokalnej administracji i lokalnych instytucji.

Ruch Cittàslow powstał w środowisku lokalnym we Włoszech, z czasem zyskując zasięg krajowy i międzynarodowy¹. Koncepcja Cittàslow w sensie instytucjonalnym (uczestnictwo w międzynarodowej sieci Cittàslow) adresowana jest do miast małych, a więc ośrodków obsługi o skali (stopniu centralności) przede wszystkim lokalnej. Są to miasta, które w systemie osadniczym krajów europejskich wciąż stanowią znaczący odsetek obszarów zurbanizowanych². Głównym celem powstałego we Włoszech w 1999 r. ruchu Cittàslow jest zachowanie specyfiki małych miast, lokalnej gospodarki i tradycji oraz otaczającego je krajobrazu kulturowego i przyrodniczego. Knox (2005) postrzega ruch jako przykład ponownego odkrycia lokalnych potencjałów i kultury miejsca, czyli generalnie oddolną odpowiedź na globalizację. Międzynarodowa sieć Cittàslow – miast dobrego życia – jest organizacją non profit, a członkostwo w niej ogranicza się do grupy małych miast (wg statutu tej organizacji liczących do 50 tys. mieszkańców), które zobowiązują się realizować cele ruchu, tj. wszechstronnie pracować nad poprawą jakości życia ich mieszkańców.

U podstaw powołania ruchu Cittàslow leży koncepcja slow city, w szczególności sposób traktująca zasoby lokalne, zakładająca prymat endogenicznych czynników rozwoju nad egzogenicznymi. Zasoby te w kontekście rozwoju terytorialnego (regionalnego, lokalnego) ujmować można jako czynniki rozwoju składające się na kapitał terytorialny. Jednym z jego ważnych elementów jest kapitał społeczny,

¹ Siedzibą biura Międzynarodowej Sieci Miast Cittàslow jest miasto Orvieto, a włoskiej sieci San Miniato. W Polsce siedzibą krajowej sieci miast Cittàslow jest Urząd Marszałkowski Województwa Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie. W Niemczech siedziba Cittàslow Deutschland znajduje się w Urzędzie Burmistrza Miasta Deidesheim (Nadrenia-Palatynat).

² Dla przykładu miasta liczące do 20 tys. mieszkańców stanowią 75% ogółu miast w Polsce i 65% w Niemczech, a liczba ich mieszkańców wynosi odpowiednio 21% i 31% ogółu ludności miejskiej w obu krajach (wg GUS i Statistisches Bundesamt).

władze lokalne i jej liderzy, organizacje społeczne i mieszkańcy. Jak zauważa Mierzejewska (2009), model *slow city* jest alternatywnym podejściem do tradycyjnie pojmowanego rozwoju gospodarczego miasta, opartego na budowaniu jego konkurencyjności w coraz bardziej zglobalizowanym świecie. W podejściu tym szczególną uwagę zwraca się na te strategie lokalnego rozwoju gospodarczego, które mają doprowadzić do zwiększenia witalności, sprawiedliwości, wyrównania szans rozwoju i trwałości społeczności lokalnej. Wprowadzenie w życie zasad *slow city* sprzyja podniesieniu jakości życia w mieście, które staje się bardziej przyjaznym miejscem do zamieszkania.

Przedstawiona w niniejszym artykule implementacja idei *slow city* w małych miastach opiera się na koncepcji nowego lokalizmu, w której ważnym elementem rozwoju jest podatność małych miast na innowacje, w tym innowacje społeczne pochodzące ze źródeł zewnętrznych. Według Sept (2021), innowacje społeczne to m.in. nowe sposoby osiągania celów, zwłaszcza nowe formy organizacji, które zmieniają kierunek życia społecznego, rozwiązują problemy lepiej niż poprzednie praktyki i dlatego warto je naśladować i instytucjonalizować. Sam proces implementacji idei *slow city* można potraktować jako proces uczenia się, przez który społeczności lokalne osiągają zmianę w ich zbiorowym działaniu. Zakłada się, że społeczny proces uczenia się może przyczynić się do budowy samej inicjatywy – tu przystąpienia do sieci *Cittàslow*, jak również osiągnięcia swoich celów, a więc pożądanego wpływu na rozwój miasta poprzez realizację założeń wymienionej organizacji.

Miasta wdrażające koncepcję *slow city* poprzez certyfikowane członkostwo w międzynarodowej sieci *Cittàslow* i jej krajowych reprezentacjach od początku stały się obiektem badań z perspektyw różnych dyscyplin, od urbanistyki i geografii, po nauki o zarządzaniu, politologię i socjologię³. Niniejszy artykuł odnosi się do kwestii przesłanek i genezy przyjęcia przez wybrane miasta europejskie ścieżki rozwoju w oparciu o założenia koncepcji *slow city*, a także zbadania, na ile członkostwo w sieci *Cittàslow* jest znane i akceptowane społecznie. Są to oczywiście tylko niektóre z zagadnień związanych z implementacją modelu rozwoju *slow city* przez małe miasta. Wobec powyższego formułuje się następujące pytania badawcze:

1. Jakie przesłanki zdecydowały o członkostwie w międzynarodowej sieci miast *Cittàslow*, a tym samym przyjęciu modelu rozwoju *slow city*?
2. Co sądzą mieszkańcy na temat przyjętego modelu rozwoju i udziału ich miejscowości w sieci *Cittàslow*?
3. Czy pochodzący z zewnątrz koncept polityki rozwoju lokalnego i stopień praktycznego wykorzystania założeń ruchu *Cittàslow* różni się w poszczególnych państwach, regionach i układach lokalnych?

³ Problematyka założeń koncepcji *slow city* i kryteriów certyfikacji członkostwa w sieci oraz funkcjonowania polskiej sieci miast *Cittàslow* i charakterystyka poziomu rozwoju jej miast członkowskich zawarta jest w stosunkowo bogatej już polskiej literaturze naukowej (m.in. Gruszecka-Tieśluk 2013, Mazur-Belzyt 2014, Szelągowska 2014, Kwiatek-Sołtys, Mainet 2015, Farel'nik, Stanowicka 2016, Zawadzka 2017, Maćkiewicz, Konecka-Szydłowska 2017, Zadęcka 2018, Farel'nik 2020, 2021, 2022, Farel'nik i in. 2021).

Do tej pory na całym świecie 296 miast z 33 krajów kieruje się zasadami sieci Cittàslow (najwięcej we Włoszech – 88, w Polsce – 38 i w Niemczech – 24). Stąd ideę slow city jako strategię zrównoważonego rozwoju lokalnego przedstawiono na przykładzie właśnie najliczniej reprezentowanych w całej globalnej sieci miast włoskich, polskich i niemieckich. Badania przeprowadzono w małych miejscowościach w północnych Niemczech, w środkowych i południowych Włoszech i w kilku regionach Polski. Głównymi metodami były standaryzowane wywiady pogłębione z burmistrzami miast oraz ankiety wśród ich mieszkańców. Jak zauważa Sept (2021), kulturowo-narodowy ogląd koncepcji Cittàslow ma szeroki zakres i może być pomocny dla oceny uniwersalności samej koncepcji i jej wdrażania.

Ruch Cittàslow w świetle koncepcji nowego lokalizmu

Współczesny rozwój miast wiąże się z poszukiwaniem najefektywniejszych modeli rozwoju w dostosowaniu do ich indywidualnych potrzeb i uwarunkowań, ale również potrzeb rozwoju regionalnego oraz krajowego. Dyskutowane i wprowadzane obecnie modele np. inteligentnych miast, miast kompaktowych, kreatywnych, dotyczą zarówno obecnych miast, jak i „miast przyszłości” (Lutrzykowski 2017). Jak zauważa Strzelecka (2017), niewątpliwie duże i średnie miasta mają szczególnie ważną rolę do odegrania w rozwoju, ponieważ ich potencjał ma zapewnić inteligentny i zrównoważony rozwój. Posiadany przez te miasta kapitał ludzki oraz kapitał społeczny i infrastrukturalny, w tym uczelnie, ośrodki badawczo-rozwojowe, potencjał sektora kultury i sektora kreatywnego wraz z ich zapleczem, sprzyjają konkurencyjności tych miast, dzięki efektowi skali. Natomiast małe miasta w Europie poszukują własnych dróg rozwoju, opartych na równoważeniu w polityce lokalnego rozwoju ich potencjału tożsamości i potrzeb, wynikających z wyzwań nowoczesnego rozwoju. Jednym ze sposobów tworzenia przewagi konkurencyjnej w stosunku do większych miast i zapewnienia sobie właściwego miejsca w rozwoju regionalnym jest tworzenie sieci współpracy przez małe miasta.

Wśród modeli rozwoju dedykowanych szczególnie małym miastom jest koncepcja slow city (cittaslow), koncentrująca się przede wszystkim na kwestiach środowiskowych, kulturowych oraz jakości życia. Zasadnicze w niej znaczenie przypisuje się endogenicznym czynnikom rozwoju, lepszemu wykorzystaniu ukrytych lub niewłaściwie wykorzystanych lokalnych zasobów rozwojowych oraz propagowaniu w mniejszych miejscowościach kultury dobrego, harmonijnego życia, stanowiącego alternatywę wobec wielkomiejskiego zgiełku, pośpiechu i postępującej globalizacji (Miele 2008).

Koncepcja slow city wpisuje się w założenia nowego lokalizmu, w którym główną rolę odgrywa dychotomiczne rozumienie rozwoju lokalnego (Sztando 2017). Pierwszy sposób postrzegania można określić jako lokalny (endogeniczny). Polega on na rozumieniu rozwoju lokalnego jako długookresowego, wielowymiarowego, samopodtrzymującego się procesu przekształceń struktur układu lokalnego,

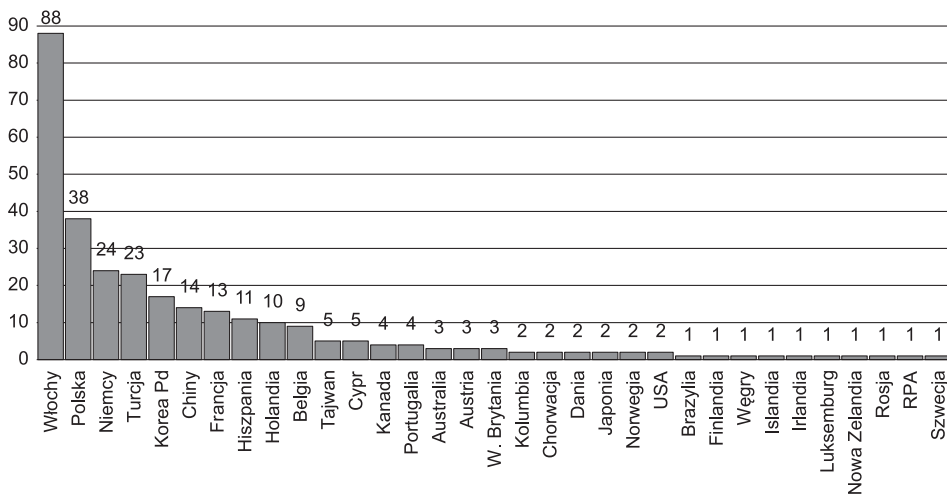
kreowanego planowo, partycypacyjnie, w skoordynowany sposób i zgodnie z ideą ładu zintegrowanego, przede wszystkim przez społeczność lokalną i w jej interesie, przez opartą na konsensusie mobilizację czynników, głównie endogenicznych. Układ lokalny to lokalna kompozycja społeczno-terytorialna, mająca charakterystyczne cechy gospodarcze, przestrzenne i kulturowe, w której element społeczny wyraża własne potrzeby oraz hierarchię wartości. Celem tak postrzeganego rozwoju lokalnego jest wzrost jakości życia społeczności lokalnej (miasta/gminy) przez zaspokojenie jej potrzeb, ale przy jednoczesnym generowaniu wartości użytecznych dla otoczenia gminy. Podobnie rozwój lokalny postrzega Brol (1998), twierdząc, że jest to zharmonizowane i systematyczne działanie społeczności lokalnej, władzy lokalnej oraz pozostałych podmiotów funkcjonujących w gminie/mieście, zmierzające do kreowania nowych i poprawy istniejących walorów użytkowych jednostki terytorialnej, tworzenia korzystnych warunków dla lokalnej gospodarki oraz zapewnienia ładu przestrzennego i ekologicznego. Jak zauważa Sztando (2017), chodzi przede wszystkim o to, by dzięki interakcjom sieciowym zachodzącym między układami lokalnymi, a także między nimi a innymi podmiotami ponadlokalnymi (np. państwami, firmami, organizacjami), wzbudzone, chronione i intensyfikowane były istniejące oraz nowe, ponadlokalne, a zatem regionalne, państwowe i globalne procesy rozwoju. Uogólniając, rozwój lokalny w ponadlokalnej perspektywie oznacza transformację ponadlokalnych procesów rozwoju w procesy rozwoju lokalnego. W ponadlokalnej perspektywie jednym z układów odniesienia są partnerstwa, sieci i organizacje międzynarodowe.

Jednym z przejawów nowego lokalizmu jest usieciwienie małych miast, a więc uczestnictwo i działanie w sieciach realizujących wspólne idee. Jak już wspomniano, koncepcja *slow city* wdrażana jest od ponad 30 lat w ruchu miast dobrego życia *Cittàslow*, początkowo w kilku miastach Włoch, by w krótkim czasie rozprzestrzenić się na inne kraje i kontynenty. Idea *slow city* jest swego rodzaju innowacją w kreowaniu rozwoju lokalnego, pochodzącą z zewnątrz, z organizacji *Cittàslow*. Jak zauważa Gruszecka-Tieśluk (2013), przyszłością funkcjonowania małych miast jest właśnie budowanie partnerstw i członkostwo w różnych sieciach. *Cittàslow* daje miastom członkowskim możliwość zaistnienia w sieci zarówno na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym, jak i międzynarodowym. Miasta zrzeszone w krajowym i międzynarodowym stowarzyszeniu ściśle ze sobą współpracują, organizują wspólne festyny, działania promocyjne, wymieniają się wiedzą i pomysłami w zakresie kreowania rozwoju lokalnego. Natomiast dzięki międzynarodowym wyjazdom studyjnym możliwa jest wymiana dobrych praktyk w zarządzaniu miastem. Tym samym koncepcja *slow city* wpisuje się w sposób pojmowania rozwoju lokalnego, który przyjmuje charakter ponadlokalny (neoenogeniczny). Taka perspektywa oznacza konceptualizację i identyfikację rozwoju w skali układów ponadlokalnych, tzn. regionów, państw, związków państw, a nawet w skali globalnej.

Podsumowując, idea *slow city* polega na konsensusie co do optymalności połączenia ponadlokalnych koncepcji rozwoju z koncepcjami i procesami stricte lokalnymi.

Obszar i metodyka badań

Badania nad społecznymi aspektami wdrażania zasad ruchu Cittaslow prowadzono w trzech krajach: Włoszech, Niemczech i w Polsce. Pierwszy z nich jest prekursorem i założycielem sieci i według stanu na 2023 r. ma największą liczbę – 88 miast członkowskich. Niemcy z kolei jako drugi kraj przystąpił do sieci i obecnie ma w niej 24 reprezentantów. Z kolei Polska ma po Włoszech najwięcej – 38 – miast członkowskich. Łącznie kraje te posiadają 150 miast, co stanowi 51% ogółu miast (296) w sieci na świecie (ryc. 1). W relacji tylko do miast europejskich (219) udział ten wynosi aż 74% (dane wg <https://www.cittaslow.org>).

Ryc. 1. Miasta sieci Cittaslow według krajów (stan z 2023 r.)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych <https://www.cittaslow.org>.

Ruch Cittaslow narodził się w 1999 r. z inicjatywy Paolo Saturniniego, ówczesnego burmistrza Greve in Chianti, przy poparciu burmistrzów miast Bra Francesco Guida, Orvieto Stefano Cimicchi i Positano Domenico Marrone oraz Carlina Petriniego, prezesa Slowfood. Sieć Cittaslow jest reprezentowana w 15 z 20 regionów włoskich. Najwięcej w centralnych Włoszech: Toskanii (15 miast), Emilii Romanii (12 miast) i Umbrii (12 miast). Wśród miast członkowskich są uznane ośrodki wypoczynkowe, takie jak Positano czy Amalfi w Kampanii (na wybrzeżu amalfijskim), zabytkowe miasta, centra turystyki kulturowej, np. Cortona, Greve in Chianti czy San Miniato w Toskanii, a także peryferyjnie położone względem regionów turystycznych czy aglomeracji miejskich, np. Sant’gata di Puglia i Orsara di Puglia w regionie Apulia czy Bucine w Toskanii.

W sieci polskiej Cittaslow według stanu na 2023 r. znajduje się 38 miast, zlokalizowanych w 10 województwach. Najliczniej reprezentowane jest województwo warmińsko-mazurskie z 28 miastami członkowskimi. Pozostałe regiony mają po jednym przedstawicielu (z wyjątkiem województwa opolskiego – 2 miasta).

Z reguły miasteczka te położone są z dala od dużych miast. Wyjątkiem jest Murowana Goślina leżąca w aglomeracji poznańskiej. Co ciekawe, duże, atrakcyjne turystycznie i bogate kulturowo województwa, np. dolnośląskie, małopolskie, podkarpackie, nie mają dotąd swojego reprezentanta w sieci.

Niemiecka sieć Cittàslow reprezentowana jest przez 24 miasta, leżące na terenie 9 z 16 landów (<https://www.cittaslow.de/mitglieder.html>). Są to głównie tereny południowych Niemiec, najwięcej reprezentantów sieci znajduje się w Bawarii – 6 i w Badenii-Wirtembergii – 5. Miasta członkowskie położone są zarówno w bezpośrednim zasięgu dużych miast (np. Waldkirch koło Fryburga/Br., Hersbruck koło Norymbergi czy Schneverdingen koło Hamburga), jak i w mniej zurbanizowanych i bardziej peryferyjnych obszarach (np. Bischofsheim an der Rhön w Bawarii, Bad Schussenried w Badenii-Wirtembergii, Meldorf w Szlezwi-ku-Holsztynie czy Penzlin w Meklemburgii).

Są to więc kraje zaawansowane we wdrażaniu założeń ruchu Cittàslow, gdzie zainteresowanie małych miast ideą slow city jest jak dotąd największe na świecie. Porównanie trzech wymienionych krajów daje możliwość oglądu, jak koncepcja slow city wdrażana jest na obszarach o odmiennych uwarunkowaniach kulturowych, społeczno-gospodarczych i instytucjonalnych. Metody wykorzystane w badaniu organizacji funkcjonowania krajowych sieci Cittàslow w pierwszej kolejności objęły zbieranie informacji na temat organizacji przestrzennej i funkcjonowania sieci. Kolejnym etapem postępowania badawczego była analiza dokumentów procedujących przyjęcie miast do sieci Cittàslow (tzw. certyfikatów) oraz dokumentów programowych, takich jak strategie i plany rozwoju. Autorzy nawiązali także kontakt z administracją lokalną w miastach członkowskich sieci, w tym z głównymi podmiotami wdrażającymi program Cittàslow. W okresie 2018–2020 przeprowadzone zostały ustrukturyzowane wywiady z burmistrzami i menedżerami (pełnomocnikami) projektu Cittàslow, łącznie dwunastu miast we Włoszech, Niemczech i Polsce. Były to we Włoszech: Greve in Chianti, Civitella in Val di Chiana i Bucine oraz Sant’Agata di Puglia, w Polsce: Reszel, Rejowiec Fabryczny, Kalety, Murowana Goślina i w Niemczech: Meldorf, Bad Essen, Schneverdingen i Penzlin. Ich syntetyczną charakterystykę przedstawia tabela 1.

Wywiady miały na celu m.in. uzyskanie informacji na temat motywów przystąpienia do sieci i określenie roli uczestnictwa w sieci Cittàslow w polityce rozwoju miasta. W sześciu z wymienionych miast przeprowadzono także badania ankietowe mieszkańców, których celem była identyfikacja postaw społecznych wobec idei cittaslow i jej wdrażania. Próba wynosiła od 50 (za granicą) do 180 (w Polsce) mieszkańców, ankietowanych w sondażu ulicznym oraz internetowo. Zakres ankiety we wszystkich krajach był podobny i zawierał pytania dotyczące m.in. akceptacji elementów rozwoju slow city i przynależności miasta do sieci Cittàslow. Przyjęte metody pozwoliły na naświetlenie społecznych aspektów funkcjonowania miasteczek w sieci w kontekście uwarunkowań kulturowych: krajowych, regionalnych i lokalnych.

Tabela 1. Charakterystyka badanych miast

Nazwa	Rok przystąpienia do sieci	Położenie (region)	Liczba mieszkańców w tys.	Główne funkcje
Włochy				
Bucine	2004 (wyjście w 2019 r.)	Toskania	10,1	Ośrodek gminny, funkcje rolnicze i turystyczne, ośrodek wyjazdów do pracy
Greve in Chianti	1999	Toskania	13,9	Centrum regionu Chianti, ośrodek winiarstwa i turystyki kulinarnej
Sant'Agata di Puglia	2015	Apulia	2,3	Ośrodek gminny, funkcje rolnicze, turystyczne, ośrodek wyjazdów do pracy
Civitella in Val di Chiana	2001	Toskania	8,2	Ośrodek gminny, funkcje rolnicze, winiarskie
Niemcy				
Mahrin/Penzlin	2007/2013	Meklemburgia-Pomorze Przednie	4,2	Ośrodek gminny, turystyka kulturowa i kulinarna (zamek)
Meldorf	2016	Szlezwik-Holsztyn	7,2	Ośrodek gminny, turystyka kulturowa i nadmorska
Bad Essen	2015	Dolna Saksonia	15,6	Ośrodek gminny, uzdrowisko solankowe, na szlaku architektury szachulcowej
Schneverdingen	2017	Dolna Saksonia	13,7	Ośrodek gminny, turystyka przyrodnicza, ośrodek wyjazdów do pracy
Polska				
Murowana Goślina	2010	Wielkopolska	10,4	Ośrodek gminny, turystyka przyrodnicza
Reszel	2006	Warmia	4,7	Ośrodek gminny, turystyka kulturowa i krajoznawcza
Rejowiec Fabryczny	2014	Lubelszczyzna	4,4	Ośrodek gminny, ośrodek wyjazdów do pracy
Kalety	2014	Śląsk	8,3	Ośrodek gminny, turystyka wypoczynkowa

Źródło: opracowanie własne (stan na 2023 r.).

Przesłanki i geneza uczestnictwa w sieci Cittàslow

Jak wspomniano we wstępie, ważnym elementem rozwoju małych miast jest ich podatność na innowacje, w tym innowacje społeczne pochodzące ze źródeł zewnętrznych (szerzej na temat innowacyjności koncepcji slow city zob. Szelągowska 2014).

W przypadku miast włoskich idea ruchu Cittàslow zrodziła się z inicjatywy władz samorządowych we współpracy z lokalnymi producentami żywności, należącymi do sieci Slow Food. Slow Food to ogólnoświatowe stowarzyszenie powstałe w Rzymie w 1988 r. jako organizacja non profit. Zrzesza dziś około

90 000 członków w ponad 100 krajach, głównie świadomych koneserów i odpowiedzialnych konsumentów, którzy za swoją misję postawili sobie kultywowanie i podtrzymywanie kultury jedzenia i picia. Ruch ten promuje odpowiedzialne rolnictwo i rybołówstwo, hodowlę zwierząt odpowiednią gatunkowo, tradycyjne rzemiosło spożywcze oraz zachowanie regionalnej różnorodności kulinarnej. Jak zauważają Dumitru i in. (2016), „w dziedzinie żywienia, dzięki Slow Food udało się ustanowić nowe rodzaje wiedzy i działania, a także nowe relacje między konsumentami a producentami”.

Podstawowe idee Slow Food rozprzestrzeniły się we Włoszech na inne obszary życia społecznego, w tym na model rozwoju małych miast. Jak zauważa burmistrz Greve in Chianti, miasta założyciela sieci Cittàslow, kluczowe dla utworzenia sieci i do dziś aktywnego w niej uczestnictwa miasta były ochrona i kształtowanie dziedzictwa kulturowego, w przypadku Greve od wieków związanego z rolnictwem, przede wszystkim z uprawą winorośli i produkcji wina (Greve to stolica regionu winiarskiego Chianti Classico). Większość małych miast włoskich oferuje lokalne produkty: alkoholowe, wędliniarskie, pszczelarzkie, mleczarskie itp., w tym produkowane w oparciu o technologie bio⁴. Nic więc dziwnego, że współpraca miast włoskich z lokalnymi producentami staje się jedną z podstawowych przesłanek uczestnictwa i działania w ramach sieci Cittàslow.

Z badań w miastach włoskich wynika jednoznacznie, że u źródeł wdrażania koncepcji slow city leży potrzeba ochrony i wspierania lokalnej gospodarki (głównie rolnej i rzemieślniczej) i związanych z nią wartości kulturowych. Co charakterystyczne, w przeciwieństwie do dziedzictwa niematerialnego, dziedzictwo materialne w postaci historycznej najczęściej zabytkowej zabudowy wciąż czeka tam na rewitalizację. W ilustrowanych przykładach małych miast włoskich przesłanką przyjęcia strategii slow city był także rozwój turystyki, przede wszystkim agroturystyki, turystyki kulinarnej (Bucine) i kwalifikowanej (turystyka konna w Civitella in Val di Chiana). Burmistrz Sant'Agata di Puglia powiedział wprost, że logo sieci Cittàslow (ślimak z zabudową na skorupie) stanowi gwarancyjny znak jakości wraz z innym zdobytym przez miasto certyfikatem włoskiej turystyki ekologicznej („Bandiera Arancione” – pomarańczowa flaga).

⁴ Jedną z bardziej popularnych i rozpoznawalnych sieci tego typu jest Włoskie Stowarzyszenia Krajowe Miast Miodu „Le Città del Miele”. W 2001 r. w Lazise k. Werony założyły je burmistrzowie włoskich miast uznawanych przez krajowe pszczelarstwo za historyczne centra promocji i ochrony działalności pszczelarzkiej oraz włoskich miodów. Cele, jakie realizuje stowarzyszenie, to: promowanie i ochrona jakości włoskiego miodu, ochrona zasobów środowiskowych, krajobrazowych, artystycznych i historycznych związanych z obszarami rozwoju pszczelarstwa oraz upowszechnianie wiedzy o działalności pszczelarzkiej. Obecnie stowarzyszenie liczy 49 miast członkowskich (<https://www.cittadelmiele.it>). Z kolei L'Associazione Nazionale Città dell'Olio to stowarzyszenie założone w 1994 r. w Larino (Kampania) zrzeszające gminy, miasta, prowincje, izby handlowe oraz LGD (lokalne grupy działania), związane z tradycją uprawy oliwek oraz wartościami środowiskowymi, historycznymi, kulturowymi. Jednym z głównych zadań stowarzyszenia jest upowszechnianie kultury uprawy i spożycia wysokiej jakości oliwy z oliwek, ochrona środowiska i krajobrazu rolniczego, a także organizacja wydarzeń, strategii komunikacyjnych i marketingowych mających na celu podniesienie świadomości na temat włoskiego dziedzictwa oliwek (<https://www.cittadellolio.it>).

W miastach niemieckich dominującą przesłanką uczestnictwa w ruchu była chęć wdrażania zasad zrównoważonego rozwoju w postaci skondensowanej strategii i wypracowanych zasad, założeń koncepcji slow city. Jak stwierdza burmistrzynie Meldorfu, poszukiwała ona ram, które obejmowałyby filozofię rozwoju miasta. Śledząc literaturę dotyczącą Fairtrade (sprawiedliwego handlu – międzynarodowego ruchu konsumentów, organizacji pozarządowych, firm importer-skich i handlowych), natrafiła na informacje o ruchu Cittàslow.

Burmistrzynie Schneverdingen wskazała, że proces poszukiwania własnej ścieżki rozwoju tej gminy miejskiej trwał ponad trzy lata. Zainteresowanie członkostwem w sieci Cittàslow pojawiło się podczas prac nad nową strategią rozwoju turystyki w mieście. Zorganizowano wówczas szeroką debatę z udziałem blisko 300 mieszkańców nad przyszłością miasta (tzw. Zukunftskonferenz), w której główne akcenty związane były z turystyką, czasem wolnym, wykorzystaniem lokalnych potencjałów kulturowych i przyrodniczych dla przyciągania gości. Podstawowym bowiem zasobem przyrodniczym i bazą funkcji turystycznych Schneverdingen jest chroniony obszar łąk, torfowisk i wrzosowisk (Lüneburger Heide – Lineburska Pustać). W 2013 r. uznano, że nowa strategia miasta wymaga profesjonalizacji i do jej opracowania zaproszono firmę konsultingową Heinze GMBH z Dortmundu. Podczas konsultacji strategii eksperci komercyjnej firmy doradczej współpracujący z gminą Schneverdingen wskazali na możliwość wzmocnienia turystycznego wizerunku miasta poprzez markę slow city. Tym samym koncepcja ta stała się głównym elementem długofalowej strategii miasta oraz akcji marketingowych (Stadmarketing) miasta, kreujących jego wizerunek na zewnątrz. Działania te kontynuuje kolejna burmistrzynie Schneverdingen.

Wejście Bad Essen do sieci Cittàslow było następstwem długoletniej współpracy miasta ze stowarzyszeniem Slow Food Convivium Osnabrück, które organizowało m.in. liczne degustacje kulinarne w mieście. Bad Essen jako uzdrowisko solankowe, miejsce spokoju, relaksu, zachowanych osobliwości kulturowych, historycznie ukształtowanej tożsamości doskonale wpasowało się w filozofię ruchu Cittàslow. Certyfikat Cittàslow wyznaczał drogę dla zrównoważonego rozwoju uzdrowiska, społeczności lokalnej, turystyki, lokalnych producentów żywności. Za projekt wejścia do sieci Cittàslow miasto otrzymało od Ministerstwa Gospodarki Dolnej Saksonii Nagrodę Przyszłości (niem. Zukunftspreis). Władze miasta (reprezentujące Partię Zielonych – Die Grünen) zostały docenione przez swoje polityczne środowisko i stawiane za przykład dla innych władz lokalnych w godnym naśladowania sposobie realizowania zielonej, zrównoważonej polityki rozwoju.

W mieście Penzlin, podobnie jak w miasteczkach włoskich, głównym inicjatorem przyjęcia założeń slow city było lokalne stowarzyszenie Slowfood Bewegung – Schloss und Garten zlokalizowane w pałacu z ogrodem w miejscowości Mahrin. To jej dawny wójt w 2007 r. za namową lokalnych biznesmenów przystąpił do sieci Cittàslow. Tym samym wieś Marihn w Meklemburgii-Pomorzu Przednim, licząca 260 mieszkańców, była najmniejszym uczestnikiem sieci na świecie. W 2009 r. nastąpiło połączenie 18 miejscowości, w tym Mahrin, w jedną gminę (niem. Eingemeindung) i od 2013 r. to miasto Stadt Penzlin jest zarejestrowane w sieci. Należy przy tej okazji zauważyć, że sieć Cittàslow („città” z włoskiego

to miasto) operuje nazwą umowną, gdyż jej członkowie to w zasadzie miejskie jednostki administracyjne wraz ze swoim otoczeniem wiejskim. Tak jest zarówno w przypadku gmin włoskich, polskich, jak i niemieckich gmin zbiorczych (niem. Einheitsgemeinde). Burmistrz zbiorczej gminy Penzlin zauważa jednak, że ten lokalny pomysł na udział w sieci stracił na znaczeniu (dosłownie jak się wyraził „uszło z niego powietrze”), z uwagi na inne znaczące problemy związane z integracją całej gminy i problemami ekonomicznymi (duże bezrobocie, depopulacja tego obszaru położonego na peryferyjnych terenach wschodnich Niemiec). Warto wskazać, że Penzlin dysponuje dużym potencjałem turystycznym. Na jego terenie znajduje się odrestaurowany średniowieczny zamek z uruchomionym w nim w 1994 r. Muzeum Magii i Czarownic (Museum für Alltagsmagie und Hexenverfolgung), a także dom rodzinny i muzeum odkrywcy Troi Heinricha Schliemanna. Muzeum Schliemanna założono w 1980 r. w XVIII-wiecznym domu rodziców słynnego archeologa, znajdującym się na terenie gminy w miejscowości Ankershagen. Mimo tych ponadlokalnych, unikatowych walorów kulturowych, zaangażowanie władz lokalnych w integrację wymienionych potencjałów pod szyldem Cittàslow, w przeciwieństwie do miast Meldorf, Schneverdingen i Bad Essen, nie dało się w trakcie wywiadu z burmistrzem i jego zastępcą zidentyfikować.

Pierwsze miejscowości z Polski przystąpiły do sieci Cittàslow w 2006 r., a kilkanaście miesięcy później powołano Polską Krajową Sieć Miast Dobrego Życia. Tym, co wyróżnia polskie miasta członkowskie, jest ich bogata przeszłość i związane z nią tradycje oraz położenie na terenach cennych przyrodniczo, co daje im podstawy do rozwoju funkcji turystycznej. Inicjatorem włączenia się do sieci polskich miast, powstania sieci krajowej i jej integracji były władze regionalne, tj. samorząd województwa warmińsko-mazurskiego, które koordynowały opracowanie strategii rozwoju miast sieci Cittàslow woj. warmińsko-mazurskiego. Oprócz opieki merytorycznej nad członkami sieci samorząd województwa wspiera je programami finansowymi (np. Ponadlokalny program rewitalizacji sieci miast...).

Miasta spoza regionu Warmii i Mazur miały inną drogę do członkostwa w sieci Cittàslow. Murowana Goślina została przyjęta do niej w 2010 r. jako piąte polskie miasto z kolei, pierwsze spoza Warmii i jak dotąd jedyne miasto członkowskie w Wielkopolsce. Jak wynika z dokumentów gminy oraz przeprowadzonego wywiadu z jej byłym burmistrzem (w latach 1998–2014), „wprowadzającym” Murowaną Goślinę do sieci Cittàslow, głównym powodem akcesji była zgodność idei slow city z przyjętą strategią rozwoju lokalnego. Powstały bowiem nowe uwarunkowania rozwoju miasta o charakterze „slow” w związku z budową obwodnicy, która przeniosła ruch tranzytowy na zewnątrz miasta i uspokoiła ruch w jego centrum, oraz realizacją programu rewitalizacji historycznej części miasta – placu Powstańców Wielkopolskich.

Kalety, dziś promujące się jako „leśny zakątek Śląska”, niegdyś miasto przemysłowe, po upadku fabryki papieru w latach 90. XX w. były jednym z najuboższych miast w Polsce. Dzięki aktywności burmistrza miasto stało się liderem w pozyskiwaniu funduszy europejskich na infrastrukturę proekologiczną i prospołeczną. W 2014 r. Kalety przystąpiły do sieci Cittàslow, licząc na rozwój miasta także poprzez sektor turystyki i rekreacji.

Rejowiec Fabryczny jako małe poprzemysłowe miasteczko k. Chełma borykało się z typowymi dla regionu problemami bezrobocia, niskich dochodów, emigracji mieszkańców. Za sprawą burmistrza miasto działa w kilku polskich sieciach miast (Związek Miast Polskich, Unia Miast i Miasteczek). Doceniając możliwość korzystania z dobrych praktyk wypracowanych w ramach tych sieci, władze miasta wprowadziły Rejowiec Fabryczny do sieci *Cittàslow* już w 2014 r. Motywacją była chęć poznania dobrych, sprawdzonych w innych miastach na świecie rozwiązań problemów miasta przy ograniczonym zakresie silnych zasobów lokalnych (historycznych, kulturowych, przyrodniczych).

Na podstawie wywiadów z burmistrzami miast, a także wspierającymi ich pełnomocnikami do spraw *Cittàslow* wyłania się zgeneralizowany obraz głównych inicjatorów i genezy przystąpienia do międzynarodowej sieci. Są to:

- Włochy: organizacje i przedsiębiorcy *slow food*, lokalni liderzy, kontakty osobiste burmistrzów;
- Niemcy: konsultanci strategiczni, organizacje i lokalni menedżerowie, przedsiębiorcy, aktywiści ruchu *slow food* oraz inicjatorzy takich akcji, jak np. sprawiedliwy handel;
- Polska: inicjatywa władz regionalnych, osobiste kontakty lokalnych liderów, dotychczasowe partnerstwo miast względnie udział w innych sieciach miast.

Wśród przesłanek wdrażania koncepcji *Cittàslow* burmistrzowie wymieniali najczęściej członkostwo w międzynarodowym stowarzyszeniu, które daje poczucie wyjątkowości, elitarności. Jest ono także atutem dla miasta w ubieganiu się o dofinansowanie np. ze środków unijnych. Argument ten podkreślany jest jednak tylko w miastach polskich. Burmistrzowie miast niemieckich i włoskich narzekają na brak wsparcia w realizacji idei *Cittàslow* przez władze regionalne i krajowe. Warto dodać, że poza wsparciem merytorycznym międzynarodowa sieć *Cittàslow* też nie oferuje żadnych programów finansowych miastom członkowskim. Miasta niemieckie z kolei, w obliczu braku dotąd strategii rozwoju (w przeciwieństwie do miast polskich kompleksowy dokument taki jak strategia rozwoju miasta nie jest powszechny), członkostwo w sieci traktują jako pokazanie, że miasto ma spójną koncepcję rozwoju i jest aktywne w poszukiwaniu możliwości poprawy jakości życia i zwiększania atrakcyjności. Znamienne są tu słowa burmistrzynie miasta Meldorf, która w wywiadzie podkreśliła: „Misja *Cittàslow* pomaga nam pewnie i wyraźnie zaprezentować nasze mocne strony. Prowadzi nas do formułowania celów oraz koordynowania, monitorowania i dalszego rozwijania konkretnych działań w oparciu o nie. Wymiana w krajowej i międzynarodowej sieci *Cittàslow* zapewnia impulsy merytoryczne i praktyczne. A przede wszystkim ta misja pomaga nam zjednoczyć wszystkie siły społeczne, a także wyrównać nasze wspólne cele – ponad granicami partyjnymi i ideologicznymi”.

Warto zwrócić uwagę na ścieżki, impulsy członkostwa w sieci. Mają one charakter zarówno zewnętrzny, np. odgórna inicjatywa regionu lub też profesjonalne doradztwo, udział w konferencjach międzynarodowych, kontaktach bilateralnych itp., jak i wynikający z lokalnych pomysłów przedsiębiorców względnie samych władz lokalnych, burmistrzów, radnych itp. W żadnym z analizowanych miast inicjatorem wejścia do sieci nie byli sami mieszkańcy czy lokalne organizacje

społeczne⁵. Trzeba ponadto zauważyć, że uczestnictwo w sieci nie zawsze jest trwałe. Wywiad w miejscowości włoskiej Bucine zidentyfikował słabą orientację burmistrza co do udziału w sieci, a tym samym brak kontynuacji idei poprzednika⁶. W 2019 r. sieć włoska zakomunikowała, że z powodu braku aktywności oraz opłacania składek Bucine zostało skreślone z listy członków Cittàsłow. Z kolei uczestnictwo Murowanej Gośliny w sieci miało po latach blankietowy charakter. Po zmianie na stanowisku burmistrza aktywną politykę w tym zakresie zastąpiła bierność władz lokalnych, a nawet kontestowanie pomysłów poprzednika i niechęć w kontynuowaniu idei Cittàsłow.

Mieszkańcy wobec udziału miast w sieci Cittàsłow

Marques (2011, za: Sztando 2017b) definiuje rozwój lokalny jako proces mobilizacji aktorów przestrzeni lokalnej zachodzący z udziałem innowacji, co wpisuje się w drugi sposób pojmowania rozwoju lokalnego, czerpiącego impulsy z czynników zewnętrznych. Identyfikując genezę przystąpienia badanych miast do sieci Cittàsłow, stwierdzono, że grupą inicjatywną nie byli bezpośrednio mieszkańcy (z wyjątkiem lokalnych przedsiębiorców). Interesujące jest więc rozpoznanie, czy mimo braku bezpośredniego zaangażowania mieszkańcy wiedzą o członkostwie w sieci i czy je popierają.

Członkostwo w sieci Cittàsłow i wdrażanie w życie zasad tej organizacji już na etapie przedakcesyjnym powinno lub może być przedmiotem debaty publicznej, co szczególnie w miastach niemieckich miało miejsce w przypadku wyborów władz miasta (Meldorf), względnie tworzenia strategii rozwoju lokalnego (Schneverdingen). Wywiady z burmistrzami miast członkowskich wykazały, że debata publiczna w duchu *governance* w odniesieniu do partycypacji w sieci nie była zjawiskiem powszechnym, stąd dla określenia poziomu akceptacji przez mieszkańców wprowadzanych przez władze rozwiązań zgodnych z koncepcją *słow city* przeprowadzono badania ankietowe w analizowanych miastach. Poniżej

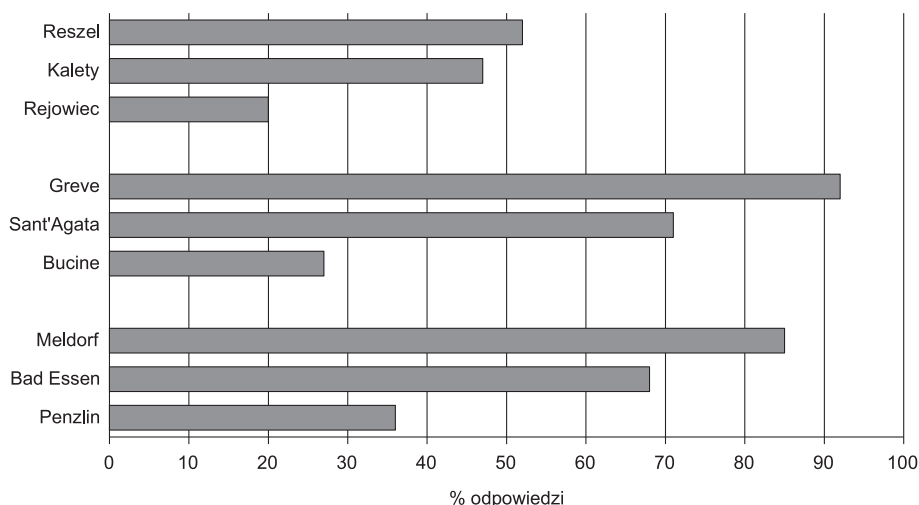
⁵ Są jednak wyjątki. Na przykład grupą inicjatywną wejścia do sieci Cittàsłow w polskim mieście Prudnik było Stowarzyszenie Przyjaciół Liceum Ogólnokształcącego im. A. Mickiewicza, prowadzące lokalny Uniwersytet Złotego Wieku „Pokolenia”. Pomysł zyskał poparcie burmistrza rady miejskiej Prudnika (<https://prudnik24.pl/index.php/2014/04/10/prudnik-przystapi-do-sieci-miast-cittaslow/>).

⁶ Wykluczenia lub rezygnacja z członkostwa w sieci to zjawiska bardzo rzadkie. Dobrowolna rezygnacja w 2010 r. (po 3 latach funkcjonowania w sieci) była udziałem niemieckiego miasta Schwarzenbruck w Bawarii. Zmiana lokalnej władzy, a przede wszystkim kontestowanie rocznej składki członkowskiej (wówczas wynosiła ona 2250 euro) spowodowała nieodnowienie certyfikatu Cittàsłow. Powodem decyzji był przegląd przynależności gminy do klubów i stowarzyszeń oraz postulat klubu radnych CSU o wystąpienie ze stowarzyszenia. W tym samym czasie gmina wystąpiła z innych towarzystw, takich jak: Altnürnberger Landschaft, Deutsche Steinkreuzforschung, Altnürnberger Landschaft, Landesverein für Heimatpflege. Od 2015 r. gmina Schwarzenbruck jest miastem Fairtrade (<https://n-land.de/lokales/schwarzenbruck/cittaslow-schwarzenbruck-ist-geschichte>).

przedstawiono wyniki tych badań z dziewięciu miast, takich jak⁷: Rejowiec Fabryczny, Reszel, Kalety, Meldorf, Bad Essen, Penzlin, Greve in Chianti, Bucine i Sant'Agata di Puglia.

Badania ankietowe miast ukazały różny poziom identyfikacji przez mieszkańców swoich miast jako miast slow. Zróżnicowanie to jest widoczne nie tyle między państwami, ile między miastami wewnątrz każdego kraju. Odmienne podejście do idei slow w analizowanych miastach jest rodzajem wskaźnika poziomu jej wdrożenia.

Znajomość członkostwa miasta w sieci Cittàslow jest największa w miastach włoskich (ryc. 2). Mieszkańcy Greve, będącego protagonistą idei slow city, w ponad 90% utożsamiają się z Cittàslow. Jest tu bardzo wysoka świadomość przynależności miasta do sieci i realizowania rozwiązań zgodnych z duchem slow. W przypadku Reszla, jednego z pierwszych polskich miast Cittàslow, znajomość sieci wśród mieszkańców jest także mocno ugruntowana. Również w Sant'Agata di Puglia znajomość Cittàslow była duża, podobnie jak w niemieckim Meldorfie i Bad Essen czy w polskich Kaletach. Miasta te dopiero od kilku lat były w sieci i towarzyszące procesowi akcesji akcje promocyjne (banery, plakaty, prasa lokalna) były świeżo w pamięci mieszkańców. Najniższa świadomość Cittàslow była wśród mieszkańców włoskiego Bucine, niemieckiego Penzlina i polskiego Rejowca Fabrycznego. W przypadku dwóch pierwszych miast wprowadzonych do sieci przez poprzednie władze miejskie przed ponad 10 laty idea „ślimaka” nie była już podtrzymywana. Bucine zostało nawet pozbawione członkostwa w sieci w 2019 r. Stąd znajomość idei była tam mała. W przypadku Rejowca Fabrycznego, którego

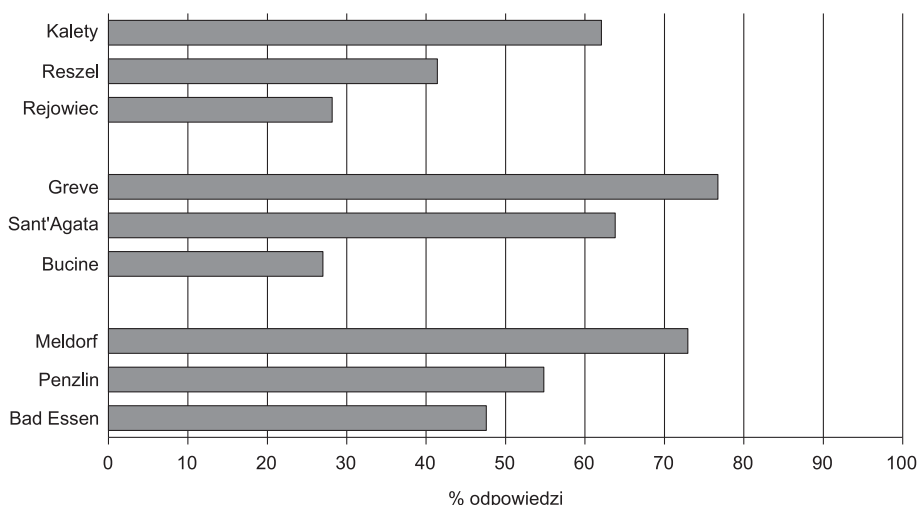
Ryc. 2. Znajomość przynależności miasta do sieci Cittàslow

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

⁷ W tej części przedstawiono wyniki badań ankietowych tylko dla 9 miast. Szczegółową analizę problemów implementacji i postrzegania koncepcji slow city przez mieszkańców Murowanej Gośliny i Schneverdingen zawiera praca U. Kaczmarek (2019).

udział w sieci był stosunkowo niedługi, widoczność symboli i działań pod sztandarem Cittàslow była zbyt słaba.

Generalnie widoczne jest także największe poparcie członkostwa miasta w sieci wśród mieszkańców, którzy deklarowali najczęściej znajomość sieci Cittàslow (ryc. 3). Jednak wysoki poziom poparcia dla członkostwa w sieci jest nieco niższy niż poziom wiedzy o niej. Znajomość tej idei, świadomość związanych z nią działań, które wymagają czasami wprowadzenia ograniczeń np. dla budownictwa, miejskiego ruchu samochodowego, handlu czy turystyki, była przyczyną stosunkowo mniejszego poziomu poparcia przez mieszkańców dla członkostwa miasta w sieci Cittàslow. Można tę zależność zaobserwować w wypowiedziach mieszkańców miast, w których idea slow była już konsekwentnie wdrażana w rozwoju lokalnym (Greve, Meldorf, Bad Essen, Reszel, Sant'Agata).

Ryc. 3. Poparcie członkostwa Cittàslow przez mieszkańców
Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badań ankietowych.

Inną prawidłowość wykazują miasta, gdzie znajomość sieci jest słaba. Tam poparcie dla członkostwa jest wśród mieszkańców większe (miasta polskie i niemiecki Penzlin). Wiąże się to z dużymi oczekiwaniami poprawy lokalnej jakości życia, a przyjęcie miasta do sieci traktowane jest jako potencjalny instrument pozyskiwania środków na rozwój miasta.

Przedstawiona analiza wypowiedzi respondentów wskazuje na dużą wagę czynnika społecznego we wprowadzaniu innowacji i zarządzaniu miastem. Promocja idei, strategii rozwoju na początku procesu akcesyjnego jest zadaniem obowiązkowym władz miasta. Jednak nie zawsze promocja ta jest na tyle skuteczna, aby powszechnie była rozpoznawana wśród mieszkańców (np. Rejowiec Fabryczny). Ważne jest ponadto prowadzenie dalszych zmian i inwestycji miejskich z wyraźnym nawiązaniem do polityki Cittàslow. Argumenty „pro slow” i odwołania do nich powinny być obecne w procesach podejmowania decyzji dotyczących

kierunków rozwoju, przez co mieszkańcy aktywniej włączają się w realizację takiej strategii. Nieznacznie słabsze poparcie dla członkostwa w sieci oznacza konieczność koncyliacji i powolnego wprowadzania zmian, co minimalizuje potencjalne konflikty społeczne. Wymagane jest stałe prowadzenie kampanii na rzecz rozwoju slow, budujące lokalną świadomość i odpowiedzialność społeczną.

Podsumowanie

We współczesnym świecie koncepcje i modele rozwoju miast są przedmiotem globalnego obiegu wiedzy, określanego mianem *urban policy mobilities* (McCann 2011). Obieg ten powoduje, że określone koncepcje w krótkim czasie zyskują bardzo dużą popularność, rozprzestrzeniając się od wąskiej grupy miast-innowatorów do szerokiej grupy miast-adaptatorów. W konsekwencji miasta rozwijające się w znacząco odmiennych uwarunkowaniach społecznych, gospodarczych, kulturowych mogą w prowadzonej przez siebie polityce rozwoju odwoływać się do bardzo podobnych modeli (Radzimski i in. 2022). W globalnym obiegu informacji znalazły się też małe miasta, poszukujące trajektorii rozwoju dostosowanej do uwarunkowań lokalnych i zmieniających się realiów zewnętrznych. Wykorzystywanie zasobów i kapitałów endogenicznych wraz z absorpcją know how ze świata zewnętrznego leży u podstaw nowego lokalizmu. Wśród czynników egzogenicznych rozwoju lokalnego wymienia się innowacje społeczne, takie jak modele czy koncepcje rozwoju miasta.

Celem artykułu było przedstawienie różnic i podobieństw miast włoskich, polskich i niemieckich w implementacji idei slow city w ramach członkostwa w sieci Cittàslow. Ruch ten obejmuje partnerstwa i sieci łączące poziom lokalny i międzynarodowy.

Efektem badań jest identyfikacja przesłanek wdrażania idei Cittàslow w małych miejscowościach, które wynikają z różnych, nie tylko narodowych (w tym kulturowych), ale także regionalnych i lokalnych uwarunkowań. Badania pokazują ważną rolę lokalnych liderów, zwłaszcza burmistrzów, w procesie akcesji do ruchu i wdrażania koncepcji Cittàslow oraz różne postawy mieszkańców, które przyczyniać się mogą do powodzenia tego procesu.

Wdrażanie założeń programowych sieci Cittàslow, na co zwracali uwagę burmistrzowie, wymagało nie tylko zainicjowania procesu, ale również determinacji w jego realizacji. Wśród barier tego procesu wymieniano kadencyjność władz, relatywnie wysokie koszty dla lokalnych budżetów sprostania regułom certyfikatów i realizacji programów podnoszących jakość życia mieszkańców (np. wyższe koszty działań proekologicznych). Wreszcie słabe wsparcie ze strony władz regionalnych, krajowych i międzynarodowych stowarzyszenia.

Z badań wynika, że miasta najlepiej realizujące założenia sieci Cittàslow to takie, w których zaangażowaniu władz lokalnych towarzyszy aktywna działalność lokalnych organizacji społecznych i podmiotów gospodarczych. Przykład Meldorfu oraz Schneverdingen w północnych Niemczech to obraz wielorakich tzw. *Burgerinitiative* (inicjatyw obywatelskich) wpisujących się w idee nowego lokalizmu.

Z kolei w miastach włoskich widoczna jest silna partycypacja lokalnego biznesu, szczególnie z branży rolno-spożywczej, co tworzy swoistą symbiozę między lokalnym środowiskiem kulturowym i gospodarczym. Pomyślnie wdrażanie programu w polskich miastach związane jest przede wszystkim z wielopoziomowym zarządzaniem (ang. *multilevel governance*), gdzie przy ograniczonych możliwościach, przede wszystkim finansowych lokalnych samorządów, kluczowe staje się wsparcie organizacyjne i finansowe ze strony władz regionalnych. Biorąc pod uwagę, że nowy lokalizm preferuje lokalne instytucje i przywództwo, zachowując jednocześnie standardy ponadlokalne (tu międzynarodowej sieci), ich promocja i uwiarygadnianie wśród lokalnej społeczności stanowiły istotne wyzwanie dla władz lokalnych.

Niezależnie od przesłanek i modeli wdrażania zasad *Cittàslow*, należy zgodzić się z Baumanem (2012, za: Strzelecka 2017), że ruch ten jest jedną z wielu sił na świecie, które wspomagają przywrócenie świetności społeczności lokalnych. Rozwój i dołączanie nowych miast do ruchu *Cittàslow* w Europie jednoczy narodowości, które wspólnie wymieniając się doświadczeniami, tworzą nową jakość lokalnego życia.

Przynależność do organizacji międzynarodowych, współpraca w sieciach miast, wreszcie realizacja zunifikowanych programów podlega także koniunkturze politycznej. W obliczu dość słabej znajomości i identyfikacji mieszkańców z założeniami programowymi *Cittàslow*, władze lokalne (w szczególności liderzy polityczni) są mało zainteresowane wdrażaniem założeń sieci (np. Murowana Goślina), a w konsekwencji rezygnują nawet z członkostwa w ruchu *Cittàslow* (włoskie Bucine).

Przedstawione wyniki badań skłaniają do stwierdzenia, że małe miasta należące do sieci *Cittàslow* mogą wnieść szczególny wkład w debatę na temat rozwoju lokalnego poprzez konsekwentne wspieranie swoich endogenicznych potencjałów i realizację strategii rozwoju w oparciu o zoperacjonalizowane zasady sformułowane w ramach koncepcji *slow city*. Małe miasta wykorzystują efekt skali sieci *Cittàslow*, przez co poprawia się ich konkurencyjność, zwiększa rola w rozwoju lokalnym i regionalnym, a dzięki wiedzy, informacji i aktywnym niematerialnym (np. wizerunek i sieć kontaktów) pokonywane są ich własne bariery rozwoju. W realizacji (wdrażaniu) idei *slow city* duże znaczenie mają (neo)endogenne czynniki rozwoju, takie jak: wiedza naukowa (ekspercka), wiedza menedżerska (liderów lokalnych) oraz wiedza lokalna (społeczności lokalnej). Ich wzajemne relacje zapewniają skuteczną i trwałą adaptację modelu *slow city* w zastanych i zmieniających się warunkach lokalnych, gospodarczych, społecznych, a przede wszystkim politycznych (kadencyjność, wola polityczna władz lokalnych). Aspekt kulturowo-narodowy koncepcji *slow city* (kraje o różnej historii, kapitale społecznym, kulturze administracyjnej) widoczny jest w motywacjach przystąpienia do sieci. Jest to głównie ochrona dziedzictwa kulturowego we Włoszech, ujęcie w ramy strategiczne polityki lokalnej i budowanie lokalnej marki w Niemczech oraz promocja miasta i zabieganie o fundusze pomocowe w Polsce. Wyraźniejsze jego przedstawienie, ocena uniwersalności samej koncepcji i jej wdrażania w różnych kulturowo krajach wymaga dalszych studiów pogłębionych o kolejne wątki.

Literatura

- Brol R. 1998. Rozwój lokalny – nowa logika rozwoju gospodarczego. *Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu*, 785: 11–15.
- European Manifest Cittaslow (https://www.cittaslow.org/sites/default/files/content/news/files/1711/manifest_english.pdf).
- Farelnik E. 2018. Idea slow jako wyznacznik działań rewitalizacyjnych podejmowanych na obszarach miejskich. *Metropolitan*, 1(9).
- Farelnik E. 2020. Cooperation of slow cities as an opportunity for the development: an example of Polish National Cittaslow Network. *Oeconomia Copernicana*, 11(2): 267–287. <https://doi.org/10.24136/oc.2020.011>
- Farelnik E. 2020. Determinants of the development of slow cities in Poland. *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, 64(7): 18–36. <https://doi.org/10.15611/pn.2020.7.02>
- Farelnik E. 2021. Revitalisation as a tool for the development of slow city (Cittaslow). *Entrepreneurship and Sustainability Issues*, 9(2): 169–185. <https://doi.org/10.9770/jesi.2021.9.2>
- Farelnik E. 2022. Development of the Cittaslow Network in Poland and in China. *Studia Miejskie*, 43.
- Farelnik E., Stanowicka A. 2016. Smart city, slow city and smart slow city as development models of modern cities. *Olsztyn Economic Journal*, 11.
- Farelnik E., Stanowicka A., Wierzbicka W. 2021. The Effects of Membership in the Polish National Cittaslow Network. *Quarterly Journal of Economics and Economic Policy*, 16, 1. <https://doi.org/10.24136/eq.2021.005>
- Gruszecka-Tieśluk A. 2013. Sieć Cittaslow – strategią rozwoju małych miast w Polsce? *Studia Ekonomiczne*, 144(2): 383–393.
- Kaczmarek U. 2019. Koncepcja slow city i jej wdrażanie w małych miastach obszaru metropolitalnego. Przykład Murowanej Gośliny i Schneverdingen. *Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna*, 48: 119–145. <https://doi.org/10.14746/rpr.2019.48.08>
- Knox P. 2005. Creating Ordinary Places: Slow Cities in a Fast World. *Journal of Urban Design*, 10, 1: 1–11. <https://doi.org/10.1080/13574800500062221>
- Konecka-Szydłowska B. 2017. Zróżnicowanie polskiej sieci miast Cittaslow w aspekcie społeczno-gospodarczym. [W:] E. Strzelecka (red.), *Alternatywne modele rozwoju miast. Sieć miast Cittaslow*. Politechnika Łódzka, Łódź.
- Kwiatek-Sołtys A., Mainet H. 2015. Cittaslow, a Qualitative Approach to Small Towns' Local Development. [W:] M. Soja, A. Zborowski (red.), *Miasto w badaniach geografów. T. 2. Uniwersytet Jagielloński, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej*, Kraków.
- Lutrzykowski A. 2017. Miasta przyszłości. W poszukiwaniu nowego paradygmatu zarządzania i rozwoju. Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa we Wrocławku. Wrocław.
- Maćkiewicz B., Konecka-Szydłowska B. 2017. Green Tourism: Attractions and Initiatives of Polish Cittaslow Cities. [W:] N. Bellini, C. Pasquinelli (red.), *Tourism in the City Towards an Integrative Agenda on Urban Tourism*. Springer International Publishing, Switzerland, s. 297–310.
- Marques H.R. 2011. Local Development at a Human Scale, *Polis. Magazine of the Universidad Bolivariana*, 22.
- Mayer H., Knox P. 2010. Small-town sustainability: prospects in the second modernity. *European Planning. Studies*, 18(10): 1545–1565. <https://doi.org/10.1080/09654313.2010.504336>
- Mazur-Belzyt K. 2014. Współczesne podstawy rozwoju małych miast na przykładzie sieci miast Cittaslow. *Problemy Rozwoju Miast. Kwartalnik Naukowy Instytutu Rozwoju Miast*, 12(3).
- McCann E. 2011. Urban Policy Mobilities and Global Circuits of Knowledge: Toward a Research Agenda. *Annals of the Association of American Geographers*, 101: 107–130.
- Miele M. 2008. Cittaslow: Producing slowness against the fast life. *Space and Policy*, 12: 135–156. <https://doi.org/10.1080/13562570801969572>
- Mierzejewska L. 2009. *Rozwój zrównoważony miasta. Zagadnienia poznawcze i praktyczne*. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Adama Mickiewicza, Poznań.
- Mierzejewska L. 2015. Zrównoważony rozwój miasta – wybrane sposoby pojmowania, koncepcje i modele. *Problemy Rozwoju Miast. Kwartalnik Naukowy Instytutu Rozwoju Miast*, 12(3): 5–11.
- Radzinski A., Mierzejewska L., Sikorska-Podyma K. 2022. Polish Cities: The Search for Development Concepts. [W:] P. Churski, T. Kaczmarek (red.), *Three Decades of Polish Socio-Economic Transformations Geographical Perspectives*. Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-031-06108-0_22

- Rink D., Haase A. (red.) 2018. *Handbuch Stadtkonzepte: Analysen, Diagnosen, Kritiken und Visionen*. Verlag Barbara Budrich, Opladen, Toronto.
- Sept A. 2021. 'Slowing down' in small and medium-sized towns: Cittàslow in Germany and Italy from a social innovation perspective. *Regional Studies, Regional Science*, 8, 1: 259–268. <https://doi.org/10.1080/21681376.2021.1919190>
- Strzelecka E. 2017. *Małe miasta a nowoczesne modele rozwoju miast*. [W:] E. Strzelecka (red.), *Alternatywne modele rozwoju miast: sieć miast Cittàslow*. Politechnika Łódzka, Łódź.
- Szelągowska A. 2014. *Slow city jako innowacyjna koncepcja rozwoju miast*. [W:] M. Bryx (red.), *Innowacje w zarządzaniu miastami w Polsce*. Oficyna Wydawnicza Szkoła Główna Handlowa w Warszawie.
- Sztando A. 2017. *Ponadlokalna perspektywa zarządzania strategicznego rozwojem lokalnym na przykładzie małych miast*. Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław.
- Zadęcka E. 2018. *Slow City as a Local Development Model*. *Economic and Regional Studies*, 11(30).
- Zawadzka A.K. 2017. Potencjalne implikacje społeczno-ekonomiczne akcesji do sieci Cittàslow w erze przyspieszenia. *Biuletyn KPZK PAN*, 266: 125–141.

Origins and sources of membership of small towns in the Cittàslow network. Case studies from Germany, Italy and Poland

Abstract: The article refers to the premises and genesis of the development path adopted by selected European cities based on the assumptions of the slow city concept, as well as examining the extent to which membership in the Cittàslow network is known and socially accepted. The research was carried out in twelve towns in northern Germany, central and southern Italy and several regions of Poland. The main research methods were standardized in-depth interviews with city mayors and surveys conducted among their residents. The cultural-national view of the Cittàslow concept has a wide scope and can be helpful in assessing the universality of the concept itself and its implementation. The implementation of the slow city idea in small towns presented in this article is based on the concept of new localism, in which an important element of development is the susceptibility of small towns to innovations, including social innovations coming from external factors (here, the international association of small towns).

Based on interviews with city mayors, a generalized picture of the main initiators and the genesis of joining the international network emerges. In Italy, the source of the implementation of the slow city concept is the need to protect and support the local economy (mainly agricultural and crafts) and the cultural values associated with it, hence the initiators of accession are slow food organizations and entrepreneurs, and local leaders. In Germany, the dominant reason for participating in the movement was the desire to implement the principles of sustainable development in the form of a condensed strategy and developed principles, assumptions of the slow city concept, and the idea to implement the cittàslow concept came from strategic consultants, organizations and local managers, entrepreneurs and activists of the slow food movement. In Poland, it was the initiative of regional authorities and, in a few cases, personal contacts of local leaders, existing city partnerships or participation in other city networks. Having a Cittàslow certificate is perceived as an advantage for the city when applying for funding, e.g. from EU funds.

In the statements of residents of cities where the idea of slow has already been consistently implemented, a lower level of support for belonging to the network can be observed. This is due to the awareness of activities related to the "slow city" concept and the introduction of restrictions, e.g. for construction, urban car traffic, trade and tourism.

Key words: small towns, new localism, Cittàslow network, Italy, Germany, Poland